

Најзначајните вредности од областа
на културното и природното наследство
на Република Македонија

ШАРЕНА ЏАМИЈА – ТЕТОВО

м-р Зоран Павлов

Оваа пубилкација е издадена
со финансиска помош на
Владата на Република Македонија

Издавач
Министерство за култура на Република Македонија
Управа за заштита на културното наследство

За издавачот
проф. д-р Виктор Лилчиќ – Адамс

Уредник
Кате Антевска

Автори
м-р Зоран Павлов

Лектура
Александар Јорданоски

Фотографии
м-р Зоран Павлов

Графички дизајн
ПРИНТ ПРОЕКТ

Печати
ДАТАПОНС - СКОПЈЕ

Тираж
500

© Copyright
Министерство за култура на Република Македонија
Управа за заштита на културното наследство

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

28-523.4:72(497.751)

PAVLOV, Zoran
Painted mosque - Tetovo / Zoran Pavlov ; [translation from
Macedonian Dance Ristovska Kostadinova ; photos Zoran Pavlov]. -
Skopje : Cultural Heritage Protection Office, 2015. - 28 стр. :
илустр. ; 25 см

Библиографија: стр. [25]

ISBN 978-608-4549-17-8

а) Културно историски споменици - Џамии - Тетово - Османлиски
период б) Шарена џамија
COBISS.MK-ID 99471626

*Најзначајните вредности од областа
на културното и природното наследство
на Република Македонија*

ШАРЕНА ЦАМИЈА- ТЕТОВО

Зоран Павлов

Скопје 2016

МАКЕДОНСКОТО КУЛТУРНО И ПРИРОДНО НАСЛЕДСТВО

Во текот на изминатите 4.5 милиони години од создавањето на Земјината топка, предокот на денешниот човек, „умниот човек - Homo sapiens“, појавувајќи се пред околу 150.000 години на африканскиот континент, бргу се населил низ териториите на Блискиот Исток, Азија и Европа.

Неговата културна еволуција ја следиме и во Република Македонија. Движејќи се низ предиториските епохи на *каменот, бронзата и железото*, потоа низ историските епохи на *антиката и средниот век*, запознавајќи и користејќи ги природните ресурси, човечкиот род на почвата на Република Македонија, ги создал цивилизациите: величествените кралства Агријанија, Пајонија, Пелагонија, Линкестиди, Македонија, кнежевствата Девриоп, Десаретија и Пенестија; Потоа, моќниот цивилизациски печат на Римското Царство, Византија и средновековните држави.

Сето ова огромно културно и природно наследство на Република Македонија беше предмет на капиталниот Проект на Владата на Република Македонија *Публикации за најзначајните вредности од областа на културното и природното наследство*, што го реализираше Управата за заштита на културното наследство. Создадени се 130 монографии за археолошкото наследство, сакралното наследство, за ризниците на црквите и манастирите во Македонија и за природното наследство.

Како што и самото име кажува, Македонија, високата, горска земја во срцето на Балканскиот Полуостров, избраздена со длабоките долини на Вардар со притоците, Дрим, со синозелените езерски води на Охрид, Преспа и Дојран, со гордо исправените џинови Кожув, Шар Планина, Кораб и Јабланица, Селчка Планина и другите планински венци, денес ви открива сто и триесет факели на сопственото, но и светското културно и природно наследство, во аманет да ги зачуваме, мудро да го користиме и предадеме на идните поколенија на македонскиот пат кон вечноста.

проф. д-р Виктор Лилчиќ Адамс

ШАРЕНА (АЛАЦА) ЏАМИЈА, ТЕТОВО

Градот Тетово, сместен во подножјето на Шар Планина, потпаѓа под османлиска власт меѓу 1382-1392 година и во период од пет века го доживува својот раст и развој, прераснувајќи во еден значаен градски центар. Големината на градот се огледа и во богатството од архитектонски градби – џамии, амами, текиња, беговски конаци кои биле подигани во османлискиот период, а особено кон крајот на XVIII и почетокот на XIX век. Поголем број патописци во своите белешки ги опишуваат и се воодушевуваат на сарајот и палатите на тетовските паши. Ами Буе (1836-1838) ги споменува двете чаршии, чистите улици, но и четирите големи конаци на тетовските паши. За конакот на Хавзи-паша во Тетово тој вели дека по своите дрвени чардаци личи на куќите во Берн. Конакот на Абдурахман-паша го споменува и Едмунд Спенсер (1850), напоменувајќи дека тоа е копија на тиролска колиба која пашата ја украсил со букети цвеќе, арабески и цитати од Куранот.

Комплексот на Шарена џамија, стара фотографија

Комплексот на Шарена џамија, стара фотографија

Влезната врата во харимот

Еден од најзначајните и секако најпрепознатлив симбол на градот е Шарената џамија, позната и како Пашина џамија, сместена во непосредна близина на центарот на градот, од десната страна на реката Пена.

Податоците за џамијата и за нејзиниот градител ги дознаваме од мермерниот натпис поставен над влезната врата во молитвениот простор со големина 2.20 x 0.80 см. Натписот, кој е преведен од Кемал Аручи, гласи:

1. „Заповедник, кој има карактер на „Керрар“, истоименик на „Ибни Авф“
2. Кој вложува усилби во управувањето (на луѓето) кон доброто и го спречува злото
3. Големiot меѓу властодршците, Абдурахман-паша.
4. Со своите добри дела стана приврзаник на чесните „асхаби“.
5. Истакнатиот е гостопримлив, заштитник на Калканделен.

6. Тој по дарежливоста е четвртиот, по Фадил, Џафер и Џатем
7. Тој е висока личност, со благотворен карактер и од племенито потекло.
8. Тој сестрано скромен заповедник на своето време.
9. (Почнувајќи) од постанокот, тој го следи патот на добрите дела.
10. Неговата милост, секојдневно ги вдахнува илјадници (луѓе).
11. Неговите услби се консумирани во градбите на добри дела.
12. Неговото чесно срце не се задоволува со убавите Божји награди.
13. Покрај останатите (добри дела) тој (од темел) го обнови овој храм (џамија).
14. (Со што) од основа се отстрани она што предизвика рушење на објектот.
15. На зградата и е дадена нова форма и боја, која, всушност, е оваа.
16. Давајќи и нејзе духовитост (џамијата) стана деветта меѓу осумте раевии.
17. Секогаш во овој (храм) со искреност се учи чесниот Куран.
18. (Него) го слушаат одбрани ангели на високиот „Арш“.
19. Секоја страна (на храмот) е украсена со везови и слики и со слики
20. А блескавиот мермер го осветлува минберот и михработ.
21. Убавото место на назначените за рецитирање на Куранот, пред објавување на Божјата служба, ја
22. Благословува чистата душа на најсовршениот „Курра“, високопочитуваниот „Нафи“.
23. За време на постот, гледај! Светлината на нејзините кандила, со свеќи е
24. Оној прекрасен и блескав сјај, кој насекаде се шири од нејзините прозорци.
25. Ако за Божја милоста некој посетител направи четири „рек’ата“
26. (Тоа) ќе биде повод од него да бидат отстранети илјадници неправди.
27. Сега со оваа (џамија) има важност во градот Калканделен.
28. Еве го повикот. Нека доаѓаат оние жители на градот што ќе извршуваат Божја служба.
29. По секоја Божја служба правоверните треба да се молат.
30. Нека гласот на нивниот (збор) „амин“ ги надмине седумте небеси.
31. (И тоа) секогаш кога верниците дење и ноќе ја извршуваат Божјата служба.
32. И кога секој муезин и имам го повишува својот глас
33. Нека создателот на битијата на добротворот му подари среќа и нека му го продолжи животот,
34. (и тоа) со сите свои деца и браќа.
35. Нека Господ Бог ја почести неговата чиста личност со блаженство на двата света
36. И (нека) тој во овој свет, па сè до судниот ден не се судри со трагичниот случај.
37. И јас така гледав на новата убава форма на оваа реткост (џамијата) и
38. Перото на моето красноречие го напиша разјаснувањето на она што се случи.
39. Мислејќи на Божјата награда, ја напишав оваа пофалба на привлечната плоча
40. (Со што) мојот чист карактер ги распрска бисерите што течат.
41. О Сејфи! Доаѓајќи на петте дневни молитви нека го изговорот луѓето (оној) хронограм:
42. Абдурахман-паша боена (со многу бои) ја обнови оваа џамија.
43. Дело на перото на дервиш Мухамед Муради

Натпис над влезот во молитвениот простор

Ч

итањето на хронограмот со ебџет пресметка¹ ја дава годината Х. 1249/М. 1833/34. Според натписот, џамијата ја изградил Абдурахман-паша. За личноста на Абдурахман-паша знаеме дека е еден од синовите на еден од највлијателните паши и мандатор на Султанот - Реџеп-паша, а неговата мајка е српската девојка Миљана која била заробена при задушвањето на Ѓњиланскиот бунт против султанот Селим III (1789-1807) и станала втора жена на Реџеп-паша. Покрај Абдурахман-паша, Реџеп-паша од истата жена имал уште два деца - Вели-бег и Џеладин-бег, како и две деца од робинката која ја донел од Грција - Хавзи-паша (подоцна господар на скопскиот пашалак) и Хасан-паша (управител на Штип). Секој од синовите добил своја територија за управување. Абдурахман-паша по смртта на својот татко во 1822 година ја наследил тетовската област. Тој ја продолжил и градбата на тврдината и конаците на ридот Бал Тепе, чија изградба ја започнал неговиот татко.

По меѓусебните несогласувања меѓу Абдурахман-паша, Хавзи-паша и Хасан-паша, кои започнале околу 1842 година, биле повикани од султанот Абдул Меџид I (1839-1861) и по кратко време испратени во Анадолија од каде повеќе не се вратиле.

Сепак, како сведоштво на тоа време останал еден од најубавите објекти од исламската култура во Тетово подигнат за време на османлиското присуство, а тоа е Шарената (Алаџа) џамија, позната по својот градител и како Пашина џамија.

Во науката се споменуваат неколку години за нејзиното подигање. Според натписот на еден надгробен нишан, чиј горен дел од натписот недостасува и не може да се прочита, во последните стихови е запишана годината на смртта на Хуршиде Хатун Х.930/М.1524. Некои научници сметаат дека џамијата би требало да биде подигната околу 30-тина години пред смртта на Хуршиде, односно во 1495 година. Според друго кажување, џамијата е подигната во 1675 година од страна на сестрите Хусније и Мансуре кои потекнувале од богато семејство и на возраст од 40-50 години со наследството од својот татко ја подигнале џамијата. Секако дека и двата податока немаат своја материјална поткрепа. Единствен податок кој со сигурност го имаме е дека денешната џамија е „обновена, со нова форма и боја и отстрането е она што го предизвикало нејзиното уривање“. Најверојатно дека првобитната џамија, на чии темели Абдурахман-паша ја изградил денешната џамија, била разурната кон крајот на XVII век, кога при

¹ Број на вредност на буквите на арапската азбука.

пробивот на австриската војска на чело со Пиколомини по долината на Вардар и при палењето на Скопје страдаат и Тетово и Куманово (1689 година). Од ова произлегува дека денешната „Шарена џамија“ во Тетово не е изградена во XVII век како што стои во некои трудови, туку тој податок би се однесувал на урнатата џамија. За формата, големината, изгледот и елементите кои ги содржела најстарата џамија не постојат податоци.

Шарената џамија е од типот на еднопросторни џамии со приближно квадратна основа и со трем од влезната (северозападна) страна. Се карактеризира со складност на волуменот, површините и линиите, елементи видливи уште во класичниот период на османлиската архитектура. Над централниот молитвен простор (харим) оформена е дрвена слепа купола која однадвор е невидлива и преставува карактеристично архитектонско решение применувано кај џамиите во Тетово во текот на XIX век.

Двокатниот трем кој ја зафаќа целата северозападна широчина на објектот е носен од осум кружни столбови со едноставни базиси и профилирани квадратни капители. Во средишниот дел од северозападниот сид е сместен влезот во молитвениот простор кој е врамен со блага профилација и над кој доминира мермерниот натпис со податоците за подигање на џамијата.

Изглед на југо - источната фасада на џамијата

Од двете страни на влезната врата, меѓу долните редови на прозорци е сместена по една полукружна михрабија. Долниот дел од тремот е отворен и издигнат со три скали над околниот терен, додека горниот кат е затворен и служи како медреса (училиште). На горниот кат од тремот се оди преку дрвени скали поставени во западниот дел од тремот. Концепцијата на тремот со пропорционално распоредените правоаголни прозорци на горниот кат (пет на чел-

ната фасада и по два странично) затворени со дрвени мушарабии ја следи архитектонската форма својствена за градската кука во Тетово од XIX век.

Во внатрешноста на харимот (молитвениот простор) доминираат раскошниот михраб, сместен во средишниот дел на југоисточниот сид, а веднаш до него минбарот, кој, исто како и михработ, е изработен од бел мермер. Махвилот кој се наоѓа во внатрешноста веднаш на влезот по својата форма се разликува од стандардниот тип махвили. Ова е резултат на силните западни градителски влијанија кои се присутни во овој период и кои придонеле во оформувањето на махвилот во форма на три полукружни балкони оградени со дрвени огради.

Минарето, од каде муезинот ги повикува верниците на молитва, кое вообичаено според архитектонската концепција на градење на џамии се поставува непосредно до тремот, во овој случај е поставено во средината на југозападниот сид. Ова се должи на податокот што минарето е единствениот елемент зачуван од старата џамија. Неговата местоположба укажува дека денешната џамија е проширена во однос на онаа која претходно постоела и била урната. Минарето, кое е градено од добро обработени камени блокови, има шестострана основа која со помош на т.н. *турски триаголници* благо преминува во по-

Сликана орнаментика по средишниот махвил

Изглед на тремот на џамијата

Изглед на тремот на џамијата од север

Изглед на ентериерот на џамијата

Махвил

Мермерен михраб

Изглед на минарето

лигонално тело на кое при врвот има едно шерефе под кое се наоѓа едноставни профилирани кругови.

Внатрешноста на харимот е осветлена со 26 прозорци (поставени, во два реда по четири прозорци на страничните сидови и на михрабниот сид, и два прозорци во долната зона кон тремот). Како заокружување на декоративниот елемент, кој ја краси оваа џамија, се геометриски орнаментираниот транзени изработени во гипс поставени од внатрешната и од надворешната страна на полукружните прозорци во горниот ред. Ова го надополнуваат живописниот изглед на џамијата, пропуштајќи ја светлината како симбол на Божественото единство. Долните прозорци, кои се со правоаголна форма, однадвор се затворени со дрвени мушарабии а однадре со дрвени капаци.

Молитвениот простор и тремот се прекриени со единствен покрив на четири води, покриен со турски ќерамиди.

За градителите и зографите на Шарена џамија немаме податоци. Не се исклучува можноста тоа да биле мајстори од Дебар кои во текот на XIX век имале богата градителска активност на поширокиот простор од Балканот. Тие добро ги познавале конструкциите и употребата и обработката на градежниот материјал – дрвото и каменот. Како на добри градители, честопати и самите Турци им поверувале градби на џамии, теќиња, конаци, мостови и др. (Хаки пашиниот конак во Тетово бил изграден од мајстор Мирче Деспотов од село Осој, кој ја изградил и декорирал и Јени џамија во Дебар).

Изглед на џамијата од исток

Декорација на тремот на џамијата

Сликана декорација во харимот

Орнаменти на гипсаните транзени на михрабниот сид

Испишани хадиси на михрабниот сид

Едноставното архитектонско просторно решение на џамијата е надополнето со богатата декоративна обработка на фасадите и внатрешноста на целиот објект, со што таа се вбројува во единствените дела со високи уметнички достигнувања во декорирањето од османлискиот период во Македонија. Нејзината декорација претставува главниот обединувачки фактор на архитектурата и дизајнот.

ДЕКОРАЦИЈА

XIX век - периодот на градба на Шарена џамија во Тетово се карактеризира со продирањето на европските влијанија не само во архитектурата и сликарството туку и на културата воопшто. Сликаната декорација на фасадите на џамијата е изведена во фреско-техника и како мотив се карактеризира со правоаголни врамени полиња поставени во четири реда, во чиј средишен

Изглед на југо - источната фасада на џамијата

Фасадна декорација на западниот сид на џамијата

дел (освен оние кои се во висина на прозорците од вториот ред) се насликани повеќе краки звезди со кружна основа. Полињата меѓусебно се поделени со едноставно насликани столбови кои во последниот ред под стреата се насликана во форма на буквата „S“. Полихромијата во која доминираат окер, зелена, бордо и кафена боја со наизменично менување на секое од полињата ја истакнува живописноста на фасадите. Оваа тематска програма се повторува на североисточната, југоисточната и југозападната фасада до минарето. Натпрозорниците од вториот ред се насликани со стилизирани листови на акантус, додека на секоја од фасадите е присутна желбата за имитација на мермерот како декоративен елемент. Колоритноста на објектот се надополнува и со боените орнаменти кои се присутни на широката дрвена стреја каде што во венец од зеленика на секоја од страните калиграфски е испишано „Maṣallah“. Интересно е да се напомене дека на фасадниот дел од минарето до тремот последните два реда под стреата имаат декорација која се разликува од онаа на останатиот дел од фасадите. Потпрени на пет елгантни столба брановидно се исцртани акантусови листови, а над нив има венец од цветни аранжмани. Причината за различните мотиви во декорирањето на фасадата не ни се познати, но можеме да претпоставиме дека станува збор за различни уметници со различен сликарски пристап.

Декорацијата на тремот по тематската концепција се разликува од онаа на фасадите на џамијата (освен на фасадниот дел од тремот до минарето на југозападната фасада). Тука доминираат испреплетени форми од растителни мотиви, листови, розети, цвеќе во купови, столбови и калиграфски испишани ајети од Куранот. Михрабиите се врамени со по еден насликан столб кој во горниот дел завршува со вазни со цвеќе. Символиката е искористена при декори-

Фасадна декорација на западниот сид на џамијата (детал)

рањето на средишниот дел од таванот на тремот пред влезната врата каде е насликана шестокрака звезда (Давидова звезда) како симбол на спојување на видливото и невидливото, соединување на Небото и Земјата. Целата декорација во тремот, освен таа на дрвениот таван, е изведена во фреско-секо техника, а колоритот е идентичен со останатите фасади. Присуството на испреплетената растителна орнаментика е видливо и во внатрешноста на горниот кат од тремот, каде што на насликаните вазни со цвеќе преовладуваат окер, црвена, сива и зелена боја на бела заднина. Меѓу полукружните отвори преку кои се доаѓа до трите полукружни махвили се насликани полигонални михраби засводени со сталактитна декорација кои ја имаат функцијата на помошни михраби. Шестокраките звезди како симбол на соединување се насликани и на сводовите од отворите кон махвилот. Дрвениот рамен таван е поделен на квадратни полиња и во секое од нив се насликани по два цвета. Стилските карактеристики на сликарството на катот од тремот укажуваат дека се работи за сликарство различно од тоа во останатиот дел од џамијата. Потегот на четката е несигурен, мотивите се едноставни и даваат чувство дека сликарот се обидува само да го исполни празниот простор на сидовите. Веројатно станува збор за сликари - ученици од истата работилница, но со послабо уметничко знаење и искуство.

„Давидова звезда“ во тремот на џамијата

Декорација во долниот дел од тремот

Сликана декорација на катот од тремот

Сликана декорација на катот од тремот

Дрвените крила на влезната врата и дрвените капаци од долниот ред прозорци во харимот се карактеризираат со едноставна обработка и геометриски форми кои ја разбиваат рамната плоха на крилата. На дрвените капаци се насликани букети цвеќе и цветни мотиви, со што се надополнува чувството на убаво во харимот на џамијата.

Сидната декорација во внатрешноста на Шарената џамија, главно, ги содржи карактеристиките на турската традиционална декорација изразена преку арабеската.

Видливи се силно изразените стилизирани мотиви на арабеска со растителна и геометриска орнаментика, како и архитектонски елементи под прозорци те од долниот ред изведени со интензивен колорит. При претставување на растителните орнаменти цртежот е чист и инвентивен, без напнатост и монотонија, декорацијата е сериозна, со фино чувство за мера, а геометриската орнаментика со извонреден степен на слобода и ритмичко движење.

Под вториот ред прозорци во форма на бордура - фриз во кружни и елипсовидни полиња на арапски се испишани хадиси (изреки на Мухамед). Како и другата исламска декорација, калиграфијата и овде е тесно поврзана со геометријата. Растителните мотиви застапени на сите четири зида во харимот се, всушност, мноштво од испреплетени акантусови лисја кои ненаметливо се повторуваат, исполнувајќи го секое празно место од сидовите. Акантусот, кој во сликарството го среќаваме уште во стариот грчки стил, се повторува и применува во секој подоцнежен стил, вклучувајќи го и исламскиот. Неговата честа и разновидна примена

во примерот на Шарена џамија е поради извонредниот орнаментален изглед и карактеристични листови, без особено симболичко значење. Арабеската, која се карактеризира со повторување на геометриските форми и растителните орнаменти, преставува начин на декорирање каде што е користено убавото во еден непрекинат низ, симболизирајќи ја на тој начин бесконечноста.

Покрај изобилството од живописни геометриски и растителни орнаменти, во преминот од сидните маси кон таванот во форма на фриз-бордура застапен е и пејзажот каде како мотив со изразено колоритно сликарство во низ се преставени замислени градови,

Бордура со престава на пејзаж, детаљ

џамии, палати, сараи, реки, како и бродови кои пловат по нив. Преставите на еднокатните и двокатните палати и џамиите секако се инспирирани од големите империјални градби и препознатливи градски мотиви од престолнината Истанбул. Целиот пејсаж е дводимензионален. Поставувајќи ги објектите по една шема на преден план и заднина, се нагласува желбата за израмнување на просторот, а не да се создаде длабочина. Линеарната перспектива карактеристична за уметниците на Запад во преставувањето на пејсажот во Шарена џамија е заменета со контрастот меѓу светло и сенка. Интересно е да се напомене дека идентично преставување на пејсажот како декоративен елемент го среќаваме и во Башчавушоглу џамијата во Јозгат (X.1215/M.1800), што укажува на тоа дека западните влијанија во уметничкиот израз навлегле и длабоко на територијата на Османлиската Империја.

Површината на куполата е исполнета со преплетени акантусови листови и разни цветни мотиви меѓу кои се наоѓаат 12 кружни полиња. Наизменично во полињата се насликани градски амбиенти (палати, џамии) и вазни со цвеќе кои пленуваат со прецизниот цртеж и чувство за естетика. Во централниот дел од куполата врамени со бордура во кружна форма од геометриски прецизно изведени плетенки и драперија, повторно доминираат акантусовите листови преставени во најразлични извиткани форми на тој начин создавајќи исклучително впечатлива розета.

Редок и воедно единствен пример во Македонија, но и пошироко на Балканот е прикажувањето на Мека на сидна слика во јужниот дел од михрабниот сид. На поширокиот простор на Османлиската Империја оваа престава ја среќаваме во Х'з'р бег џамија во Соме, Турција (X.1206/M.1791-92), Џиханоглу џамија во Коџаели, Турција (M.1756), Куршунлу џамија (Кула) во Маниса, Турција (M.1780) и др.

Колоритниот раскош од сидното сликарство е разбиен со богато обработените михраб и минбер, чија декорација предадена во бел

Бордура со престава на пејсаж, детал

Бордура со престава на пејсаж, детал

Бордура со престава на пејсаж, детал

Бордура со престава на пејсаж, детал

Сликана декорација во куполата

мермер е на исто рамниште со значајни дела од Османлиската Империја. Монументалниот михраб покрај профилираната геометричка орнаментика го красат и осум кружни полиња, каде што калиграфски се испишани натписи (левхи) со цитати од Куранот и имињата на Алах и Мухамед, како и имињата на четирите калифи (Ебу Бекр, Али, Осман и Омер), следбеници на Мухамед.

Творецот на сликарството во Шарена џамија, користејќи елементи од класичната традиција, формира украс со кој ја истакнува важноста на единството, логичното и редот.

Сликана декорација во куполата, детаљ

Се претпоставува дека Абдурахман-паша за декорирање на џамијата повикал мајстори од Дебар, кои веројатно ги насликале и ѕидните слики во Арабати баба теќе, но и некои беговски конаци во Тетово, што е видливо од стилските и уметничките карактеристики на нивното сликарство. Но техниката, како и слично одбраните теми упатуваат и на сликарството во Хаџи Етхем-бег џамија во Тирана (X.1208/M.1793-93, декорирањето завршено во X.1238/M.1822-23). И во двете џамии сликарството претставува одличен пример на локална варијанта на ориенталната уметност надополнета со барокни елементи со богатство на жестина и инвентивност, но и натаму поврзано со главните текови на доцно-османлиската уметност. Одредени сличности во карактерот на ова сликарство кое носи белези на левантскиот барок, содржи и декорацијата во Бекар џамија во Берат, Албанија (X.1243/M.1827-28). Ако го споредиме сликарството во мејданот, Кулата на Фатима и гробот на Арабати баба во комплексот на Арабати баба теќе во Тетово, од една страна, и

Сликана престава на Мекка

Сликана престава на Мекка, детаљ

сликарството во Шарената џамија, од друга страна, забележуваме големи сличности во изборот на теми, начинот на изразување и употребениот колорит. Геометриските декоративни форми од мејданот се речиси идентични со оние од фасадата на Шарената џамија, додека растителните елементи и пејсажот од Кулата на Фатима се идентични со оние од харимот на Шарената џамија. Ако се има предвид податокот дека на една сидна слика кај гробот на Арабати баба е потпишан Уста Зерзе Хаки (1813), со голема веројатност можеме да кажеме дека и сидното сликарство во Шарена џамија е дело на истиот мајстор или на неговата сликарска работилница.

Во сликарството на Шарена џамија во Тетово се развиени геометриските шеми со сложеност и софистицираност, дотогаш непознати во сликарството на османлиски објекти во Македонија. Ова веројатно се должи на интересот за повторување, симетрија и континуираност со вешта употреба на бојата и разни тонови кои се преклопуваат со извонредна точност. Репродукцијата на природата пренесена преку цвеќињата како мотив е со голема доза на точност. Близината на Италија, односно сликарските работилници во Фиренца, секако одиграле значајна улога во формирањето на уметничкиот израз на сликарите кои работеле во регионот на Албанија и Македонија, оттука и на Шарената џамија во Тетово. Токму затоа, западните влијанија кои преовладуваат во изборот на мотивите и нивното претставување, во текот на XIX век стануваат неизбежен дел од сликаните програми не само во верските објекти туку и во разубавувањето на поголем број профани објекти, конаци и палати.

Северно, непосредно до џамијата е сместено турбе во кое, иако не постои посебен натпис ниту пишани податоци, според пронајдениот надгробен нишан се претпоставува дека е погребана Хуршиде Хатун. Според годината на смртта на Хуршиде Хатун (Х.930/М.1524) е прифатена и веројатноста дека тоа е подигнато најдоцна во првата половина на XVI век. Припаѓа на отворениот тип турбиња со основа во форма на неправилен осмоаголник. На четири од страните постојат отвори во форма на засводени прозорци. Од масивните сидни маси преку елегантно изработени лаци и тромпи се минува во горниот отворен дел, кој преставува осмостран тамбур. Турбето е градено од добро обработени камени квадри, а на венците околу и на тамбурот се поставени ќерамиди. Материјалот за градба е идентичен со оној од кој е изградено минарето, што упатува на ист период на градба, веројатно од крајот на XV и почетокот на XVI век.

Во дворот на џамијата се наоѓа и висока камена чешма, со профилирани рамки и чешми на секоја од страните, кои се замена за непостоење шадрван и служат за земање абдест пред молитвите. Чешмата е покриена со покрив на четири води прекриен со турски ќерамиди. На секоја од страните ненаметливо се присутни декоративни елементи изведени во плиток релјеф карактеристични за исламската уметност - розети и полумесечина. Материјалот на градба упатува на истиот период на градење како турбето и минарето.

Целиот комплекс е ограден со камен сид во кој има голем број отвори во кои се сместени дрвени мушарабии, што дава посебен печат и ја дефинира амбиенталната средина на Шарената џамија.

Сликарството на Шарената џамија во Тетово, кое во себе содржи повеќе значајни вредности, во голема мера го отсликува уметничкото влијание од западните земји кое преку центрите на Империјата се пренесувало и на нашите простори. Употребата на живите бои и прецизниот потег на уметниците (особено во сликањето на флоралните елементи) говорат за посветеноста на деталот со елементи на „турскиот барок“ кој како реминисценција се појавува кај некои од османлиските објекти од XIX век во Македонија. Иако сликаниот пејзаж не поседува перспектива, јасна е тенденцијата на уметникот за доловување на амбиентот и посебноста на насликаните сараи.

Денешен изглед на комплексот на џамијата

Изглед на внатрешноста на турбето на Хуршиде Хатун

Турбето на Хуршиде Хатун

Зографите на ова сликарство не се познати, но можеме да претпоставиме дека тоа можело да настане само од рацете на добри познавачи на класичниот ликовен израз и уметничко изразување.

Чешма во дворот на Шарената џамија

Користена литература:

МУЈЕЗИНОВИЌ М., *Натпис на Шареној-пашиној џамији у Тетово*, Исламска мисао, год. III, бр. 30, Сарајево, 1981.

AYVERDI E. H., *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri - Yugoslavya*, III. Cild, 3. Kitap, İstanbul 1981, 75.

МИЉКОВИЌ Ѓ., АРУЧИ К., *За натписот на Шарена џамија во Тетово*, Музејски гласник бр. 5, Скопје 1982, 69-75.

İBRAHİM GİL M. Z., *Kalkandelen (Tetovo) Alaca – Paşa camii*, Vakıflar Dergisi XXVI, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1997.

Тетово и Тетовско низ историјата, кн. 1, Тетово 1982.

ЗДРАВКОВИЌ И., *Избор граѓе за проучавање споменика исламске архитектуре у Југославији*, Београд 1964, 96-100.

БАЛАБАНОВ К., НИКОЛОВСКИ А., ЌОРНАКОВ Д., *Споменици на културата во Македонија, Шарена џамија*, Скопје 1980, 209.

ЦВЕТАНОВСКИ В., *Комплексот Арабати баба теке во Тетово*, Тетово 2000.

ARIK R., *Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden – Anadolu'da Üç Ahşap Cami*, Ankara 1973.

KIEL M., *Ottoman Architecture in Albania (1385-1912)*, IRCICA, İstanbul 1990.

KARAAZİZ ŞENER Dilek, *Soma Hızır Bey (Çarşı) Camii Duvar Resimleri Üzerine Bir Değerlendirme*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/10 Fall 2014, p. 715-738, Ankara-Turkey.

Издавач

Министерство за култура на Република Македонија
Управа за заштита на културното наследство

За издавачот

проф. д-р Виктор Лилчиќ Адамс

Уредник

Кате Антевска

Автори

м-р Зоран Павлов

Лектура

Александар Јорданоски

Фотографии

м-р Зоран Павлов

Графички дизајн

ПРИНТ ПРОЕКТ
ДАТАПОНС - СКОПЈЕ

Печати

ДАТАПОНС - СКОПЈЕ

Тираж

500

© Copyright

Министерство за култура на Република Македонија
Управа за заштита на културното наследство

